

ŽELEZNICE

Po odločitvi, da bo na Kranjskem pognal nove korenine, je Gustav Tönnies nadaljeval delo pri izgradnji objektov ob železniški progi Dunaj–Trst, ki je leta 1847 dosegla Celje, 1849 Ljubljano in 1857 Trst. Tam je zgradil skladišča v pristanišču in sodeloval pri gradnji železniške postaje. V letih 1870 do 1872 je sodeloval pri gradnji železniške proge Ljubljana–Trbiž.

Železniška proga se preko Kruškega roba spušča proti Trstu. Viadukt iz kraskega kamna je iz bližnjih kamolomov, Nabrežine in Repentabora.

Vir: Muzej Rivoltela, Trst

V Trstu so Tönniesi zgradili skladišča v pristanišču in železniško postajo, kamor je 27. julija 1857 prvič pripeljal vlak iz Ljubljane s cesarjem Francem Jožefom.

Foto: M. Jakopič

Izdajatelj:
Slovensko - švedsko društvo
Avtorja in urednika:
Milanka Jakopič, Edo Šega, Miran Kambič, Marjan Detoni
Fotografije:
Milanka Jakopič, Edo Šega, Miran Kambič, Marjan Detoni
Oblikovanje: Studio Licul
Tisk: Tiskarna Knjigovcnica Radovljica d.o.o.

KAMNOLOMI

Leta 1855 je prevzel kamnolome v Nabrežini, Repentaboru in Momjanu, da bi zagotovil gradbene materiale za izvedbo viaduktov, mostov in zgradb. Z modernizacijo proizvodnje z ustreznimi stroji in dvigali je omogočil industrijsko proizvodnjo kamna. To je, hkrati z novimi prometnimi povezavami z železnico, pomorskimi potmi preko tržaškega pristanišča, odprtjem Sueškega prekopa in razvojem ladijskega prevoza, omogočilo prodor proizvodov teh največjih kamnolomov v Avstro-Ogrski monarhiji na široka tržišča Evrope, Azije in Amerike. V tem času je na delo v kamnolome dnevno prihajalo od tri do pet tisoč delavcev iz okoliških in oddaljenih krajev.

Spominski park kamnolomov Nabrežina.

Foto: Stojan Jakopič

Za gradnjo loka solkanskega mostu (zgrajen 1905) je bil vsak kamen posebej izklesan in oštevilčen, kar je olajšalo delo pri obnovi po prvi svetovni vojni.

Foto: Marjan Detoni

INDUSTRIJA

Nove prometne povezave so spodbudile razvoj gospodarstva, industrije in trgovine. Gustav Tönnies je svoje znanje in sposobnost za povezovanje pri izgradnji industrijskih objektov uporabil pri gradnji Cukrarne, opekarne, tekstilne predilnice, tovarne kavnih nadomestkov, Koslerjeve pivovarne, tobačne tovarne in tiskarne.

Cukrarna, 1859, vir: Stare razglednice iz zbirke Zmaga Tančiča

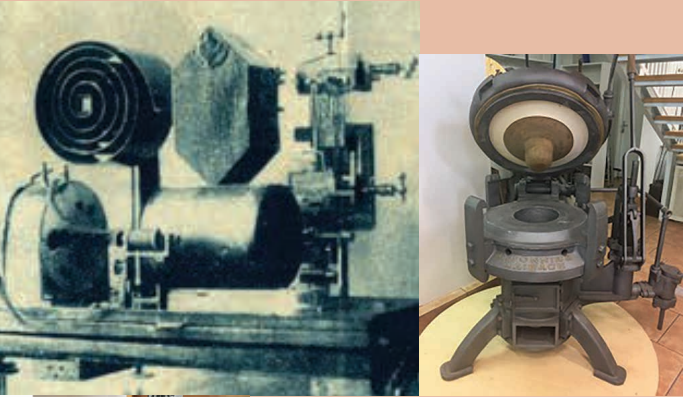

Mnoge stavbe, ki jih je družba Tönnies zgradila v Ljubljani, so postali mestni spomeniki, ki obeležujejo glavne trge in ulice mesta v razcvetu. Hkrati predstavljajo tudi trajna obeležja vizionarskemu graditelju in uspešnemu industrialcu Gustavu Tönniesu ter njegovim potomcem.

Janez Koželj, mestni arhitekt

1814	1814 Gustav Tönnies se rodi v Stralsundu	
1820	1824 Gustav Tönnies se šola za tesarja v Hamburgu 1829 Amalija Malovrh se rodi gostilničarju Marku Malovrhu	
1830	1830–1842 Strokovno izpopolnjevanje v takrat najrazvitejših evropskih deželah. 1842 Delovodja v tesarskem podjetju Ohlmeier v Gradcu. 1844 je povabljen v Ljubljano, da zgradi ostriše Količaja, takrat največje stavbe v tem delu Evrope. 1845 Dobi povabilo župana Ljubljane Janeza Nepomuka Hradeckega za mestnega tesarja. 1846 Opravi strokovni izpit, sprejme službo mestnega tesarja v Ljubljani,	
1840	1847 Odprejo železniško proga Dunaj–Ljubljana 1849 Gustav Tönnies se poroči z Amalijo Malovrh	
1850	1851 Rodi se sin Gustav 1855 Rodi se sin Adolf 1857 Rodi se sin Wilhelm	
1860	1863 Rodi se sin Emil 1869 Rodi se sin Rudolf	
1870	1870 Odprejo železniško progo Ljubljana–Trbiž (Rodolfovo)	
1880	1886 Umre Gustav Tönnies	
1890	1895 Potres v Ljubljani	
1900	1900 Umre Adolf Tönnies 1906 Umre Amalija Tönnies	
1910	1905 Odprta je bohinjska železniška proga, kamniti solkanski most z najdaljšim lokom v Evropi (sestavljen iz klesanih kamnov iz kamnoloma v Nabrežini). 1906 Zgradijo Dekliški licej Mladika (danes MZZ) in katoliško tiskarno (danes Pravna fakulteta). 1908 Zgradijo cerkev v Rajhenburgu (danes Brestanici). 1909 Zgradijo Jakopičev paviljon v Tivoliju v Ljubljani.	
1920	1922 Umre Gustav Tönnies mlajši 1925 Umre Wilhelm Tönnies 1929 Umre Rudolf Tönnies. Vodenje gradbenih podjetij prevzame sin Emil in Rudolfova hči Frigga.	
1930	1921 Gradbeno dejavnost razdelijo na dve podjetji, ki ju vodi sin Rudolf. Obnovijo Evangeličansko cerkev Primoža Trubarja v Ljubljani. 1923 Zgradijo stavbo Ljubljanske kreditne banke (danes Banka Slovenije) in Ljubljanski dvor (danes sedež Slovenskih železnic).	
1940	1941 Umre Emil Tönnies, vodenje Tönniesovih tovarn do konca 2. svetovne vojne prevzame Frigga.	

Zgoraj levo: Seizmograf, vir: Matjaž Gostinčar Opekarne, 1883, ohranjena opeka
Zgoraj: Preša za izdelavo slamninkov
Levo: Lesnopredelovalni stroj
Foto: M. Jakopič

Leta 1872 je v Ljubljani ustanovil Strojne tovarne in livarne. Te predstavljajo pionirsko delo na področju strojegradnje in so v 65 letih delovanja postavile osnove za moderno proizvodnjo lesne in strojne industrije ter energetske na Slovenskem. Vodenje tovarne je leta 1884 prevzel sin Wilhelm.

Hidroelektrarna Završnica je bila prva deželna elektrarna, pomenila je zametek elektrifikacijskega omrežja v Sloveniji. Peltonovi turbini v hidroelektrarni Završnica sta bili izdelani v Strojnih tovarnah in livarnah.

Za industrijo slamninkov so izdelali posebno hidravlično prešo, s katero so omogočili proizvodnjo v 25 tovarnah, s podružnicami v skoraj vseh glavnih mestih v Evropi in v New Yorku.

Tönniesovi sinovi so se že v času šolanja na Ljubljanski realki srečali z Albinom Belarjem, ki so mu pozneje tudi z denarnimi prispevki pomagali, da je na tej šoli leta 1898 postavil prvi potresni laboratorij v tem delu Evrope. Po načrtih prof. dr. Belarja, svetovno priznanega strokovnjaka, so v Stojnih tovarnah in livarnah izdelovali naprave za zaznavanje potresov, seizmografe.

STOLETJE DRUŽINE TÖNNIES

Gradnja mest je skupinska stvaritev, ki je rezultat stremeljen vizionarjev, sposobnosti načrtovalcev, pričakanj naročnikov in predvsem sposobnosti graditeljev. Druga, njihova še pomembnejša vloga je, da gradijo monumentalne stavbe, ki oblikujejo glavne trge in mestne ulice, te pa dajejo javnemu prostoru poseben značaj in prepoznavnost. Nanje je vezana skupnost, kolektivni spomin mesta. Po tem, kako so monumentalne stavbe zasnovane in oblikovane, kako dovršeno so zgrajene, določamo mejnike v razvoju kulture in tehnologije gradnje določenega časa. Graditelji mesta so tisti, ki dejansko gradijo. Čim večji in čim zahtevnejši so projekti, ki jih izvedejo, tem bolj je odločilna njihova vloga v razvoju mest.

Doprinos gradbene družbe družine Tönnies je v tem pogledu še posebno dragocen, izjemen in neprecenljiv. Večina stavb, ki jih je podjetje zgradilo, je predstavljala arhitekturni in tudi gradbeni presežek. Podjetje je gradilo javne stavbe, stanovanjske palače in industrijske zgradbe, ki so bile v svojem času najbolj dovršene, najlepše in največje stavbe v mestu.

DEDIŠČINA DRUŽINE TÖNNIES

Gustav Tönnies in njegova družina so v stoletju od 1844 dalje pomembno prispevali k razvoju Ljubljane, dežele Kranjske in sosednjih dežel.

Gustav Tönnies se je rodil leta 1814 v Stralsundu, hanseatskem mestu ob Baltskem morju, kamor se je njegov oče Balthasar, ladijski tesar, preselil iz južno švedske pokrajine Småland. Po šolanju za tesarja v Hamburgu se je odpravil na dolgo učno pot po nemških deželah, Češki, Švici, Franciji, Nizozemski, Norveški, Švedski, Rusiji in Avstriji. Leta 1844, ko je bival v Gradcu, so ga povabili v Ljubljano, da bi tam zgradil ostriše Količaja, takrat največje stavbe v tem delu Evrope. Po uspešno zaključenem projektu ga je župan Ljubljane Hradecky povabil, da postane mestni tesar.

Gustav in Amalija Tönnies

Sin Rudolf je po študiju arhitekture na Dunaju deloval v Zagrebu in nato 20 let v Sarajevu kot vodilni arhitekt pri bosanski vladi. Po koncu prve svetovne vojne se je vrnil v Ljubljano in prevzel družinsko gradbeno podjetje ter deloval v Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu in Beogradu.

Sin Gustav je kot gradbenik 12 let deloval v Trstu. Po smrti brata Adolfa se je vrnil v Ljubljano in prevzel njegovo delo.

Sin Wilhelm je prevzel Strojne tovarne in livarne, ki jih je vodil do konca prve svetovne vojne.

Sin Emil je vodil kamnolome v Nabrežini in Repentaboru. Po koncu prve svetovne vojne se je vrnil v Ljubljano, kjer je sodeloval pri vodenju gradbenega podjetja.

Družina Tönnies je pred ljubljanskim potresom za Kranjsko stavbno družbo z nemškim kapitalom zgradila operno hišo, bančno palačo in meščanske stanovanjske stavbe v prestižni četrti stavbnih otokov med današnjo Slovensko cesto in Tivolijem, ki je postala zametek sodobnega mesta. Tam se še danes najmočnejše začuti svetovljanski značaj Ljubljane.

Sposobnost družbe v zagotavljanju vrhunske izvedbe je prišla do izraza v izvajanju zaključnih del oblikovanja fasad v različnih zgodovinskih slogih in še posebno pri okraševanju secesijskih stavb. V okviru rekonstrukcije mesta po potresu je podjetje Tönnies gradilo znamenite stavbe tudi na vzhodni strani Slovenske ceste. Okoli tedaj Slovenskega, danes Miklošičevega parka, je nastala elegantna secesijska četrtna enotnega sloga in moderne tehnologije po urbanistični zasnovi arhitekta Maksa Fabianija. To je bil skupni projekt gospodarske in kulturne elite tedanjega slovenskega meščanstva, ki je za svoj projekt potrebovala sposobne slovenske arhitekta in graditelje. Prav v secesijski arhitekturi, s svojimi fantazijskimi rastlinskimi oblikami ter bogatim fasadnim okrasjem, so ustvarjalci izkoristili možnost serijske industrijske proizvodnje in uporabe novih surovin železa, jekla, stekla in železobetona. Preskušanje novih oblik prostorov, dinamičnih kompozicij, novih konstrukcij in oblik secesijskega okrasja je predstavljalo tako tehnološki kot tudi obrtniški izziv tedanjim graditeljem.

Razvoj podjetja družine Tönnies je bil od njegove ustanovitve povezan z razvojem mesta. Tako kot je mesto rastlo in se moderniziralo, tako je rastla tudi gradbena družba. Ob pravem času je bila pripravljena vpeljati napreden, industrijski način gradnje, ki ga podpira povezana proizvodna veriga, od surovine do gradbenega elementa in njegove vgradnje. Z načrtnim povezovanjem pridobivanja surovin, proizvodnje polizdelkov in gradbenih elementov je gradbeno podjetje s časom vedno bolj obvladovalo v celoto povezan proces gradnje, izvajalo nadzor izvedbe in zagotavljalo garancijo kakovosti. S svojim razvojem in inovacijami je družba na eni strani dvigovala tehnološko in obrtno raven izvedbe, na drugi strani pa spodbujala razvoj konkurence v slovenskem gradbeništvu.

Ustanovil je podjetje za tesarstvo, parketarstvo in ključavničarstvo ter nadaljeval z gradbeništvom. Pričel je z dvanajstimi zaposlenimi. Po ustanovitvi Opekarne in Strojnih tovarn in livarn je bilo pri njem zaposlenih več kot šeststo delavcev, pretežno lokalnih prebivalcev. Te je dobro plačeval in skrbel za njihovo izobraževanje, zato je bil zelo priljubljen med ljudmi.

Leta 1883, ob 600-letnici priključitve dežele Kranjske Avstrijski monarhiji, je avstrijski cesar Franc Jožef ob obisku Ljubljane obiskal tudi Strojne tovarne in livarne. Gustavu Tönniesu je podelil visoko odlikovanje Zlati križec s krono.

Gustav Tönnies je umrl leta 1886. Njegovo delo so nadaljevali sinovi, Gustav, Adolf in Rudolf v gradbeništvu, Wilhelm v strojegradnji ter Emil v komercialni in kamnoseštvi.

Področje v Kosezah, kjer je delovala Opekarna, dobi leta 2017 ime Park Gustava Tönniesia. Foto: M. Jakopič

Stoletje družine Tönnies se je zaključilo po burnem gospodarskem in družbenem razvoju zaradi vojn, nastanka novih držav in gospodarske krize. Tudi spremembe pri lastništvu, nov tehnološki razvoj in nacionalizacije so povzročili, da so družino skoraj pozabili.

Slovensko-švedsko društvo je obudilo spomin na dediščino te družine, ki je po dozdajšnjih raziskavah močno presegla lokalne okvire in dobiva svetovne razsežnosti. Mestna občina Ljubljana je park ob Koseškem bajerju poimenovala po Gustavu Tönniesu, po simpoziju o Tönniesih je bil izdan zbornik z naslovom Stoletje družine Tönnies. Pričakujemo, da bodo strokovnjaki s posameznih področij nadaljevali delo pri proučevanju Tönniesove dediščine lokalno in po svetu.

